

<https://doi.org/10.15407/uhj2025.05.005>
УДК 82:94(477)“13”

Тетяна ВІЛКУЛ

докторка історичних наук, провідна наукова співробітниця,
відділ історії України середніх віків і раннього нового часу,
Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)
tvilkul@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2737-8372>

«КОРОЛЬ» І «КНЯЗЬ» ДАНИЛО В ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКОМУ ЛІТОПИСІ*

Мета — визначити, які автори Галицько-Волинського літопису називали Данила Романовича «князем» та «королем» після його коронації 1253 р. Використовуються методи текстології. Дослідження спирається на поняття системності текстів. **Наукова новизна.** Зіставлено всі свідчення, перевіряються ознаки раннього чи, навпаки, пізнього походження фрагментів літопису. Враховується мовна межа поміж Галицьким і Волинським літописами, що пролягає 1260—1261 рр. **Висновки.** Два книжники називали Данила «королем». Це автор Галицького літопису у записах від коронації по 1260 р. (за хронологією Іпатіївського списку), а також літописець Мстислава Даниловича кінця 1280 — початку 1290-х рр. «Князем» Данила називали автор записів Василька Романовича на початку Волинського літопису (1261—1262 рр.), а також літератор із кола Лева Даниловича. Князівський титул свідчив про збереження звичного старого найменування та не пов'язаний зі спробами «принизити» Данила. Використання поняття «король» у прижиттєвих записах зумовлювалося переважно персональними лояльностями. З високою вірогідністю, цей титул цінувався самим Данилом і його оточенням.

Ключові слова: Давня Русь, середньовічні титули, Галицьке й Волинське князівства, середньовічні хроніки, XIII ст.

* Висловляю щире вдячність Мирославу Волощуку, Сергію Ніколаєву, Дмитру Січинаві, В'ячеславу Григор'єву, завдяки яким було уточнено певні деталі цієї статті.

Цитування: Вілкул Т. «Король» і «князь» Данило в Галицько-Волинському літописі. *Український історичний журнал*. 2025. № 5 (584). С. 5—19. <https://doi.org/10.15407/uhj2025.05.005>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Єдиний князь Русі-України¹, котрого в історії регулярно йменують «королем» — син Романа Мстиславича Данило (1201—1264 рр.). Отримавши корону 1253 р., останні десять років свого життя він мав титул короля (про коронацію та її значення див. [1, с. 73; 2, с. 37; 3, с. 9—11; 4, с. 349—366; 5; 6, с. 462—486, 558—564; 7, с. 118, 124; 8; 31]). Титул цей не став спадковим і подеколи Данила Романовича продовжували називати князем. Матеріал для аналізу слововжитку давньоруською мовою надає Галицько-Волинський літопис (ГВЛ) [9, стп. 762—938; 10, стп. 154—640], що фіксує діяння Данила від дитинства й до його смерті. Дослідники по-різному оцінювали систематичність літописців у питанні титулатури. Протилежними є погляди, що «від часу коронації літопис послідовно називав Данила королем» чи, принаймні, робив так у галицькій частині тексту [3, с. 11; 11, с. 278], і що літописці врізнобій називали його королем та князем; найменування «королем» ішло не від сучасників, а від редактора часів Мстислава Даниловича, не з 1250-х, а з 1290-х рр. ГВЛ після коронації тоді постає як хаотичне зібрання записів зі словами «Данило король» чи тільки «король», «Данило князь» і нотування імені без титулу [6, с. 477—482]. Як побачимо далі, обидві думки не цілком правильні. Існують невеличкі виїмки в першій серії звісток зі словом «король» та, одночасно, не можна казати про хаос у записах. Обов'язково треба враховувати межу поміж двома головними частинами пам'ятки: Галицьким (ГЛ) і Волинським (ВЛ) літописами², що припадає на 6768 (1260) та 6769 (1261) рр. за Іпатіївським списком [9, стп. 848].

Якщо відкинути випадки називання лише за іменем «Даниль» чи «Данило» — без титулу³, тоді в ГЛ бачимо доволі послідовне застосування слів «король» або «королеві» — після прийняття королівського вінця. За Іпатіївським списком (Іпат.) ідеться про записи від 6763 (1255)⁴ по 6768 (1260) рр. включно. Таких прикладів 21. Натомість анахронізмів лише 3, всупереч думці, що вони чисельні [6, с. 481]. Перший — коли Данило був молодим і про коронування ще не йшлося. Під 6738 (1230) р. за Іпат. у звістці про заколот в його ближньому колі вираз «слуга королеві» позначає Данилового слугу [9, стп. 762:11; 10, стп. 154]⁵. Другий і третій приклади — коли він уже став королем, однак іменувався

¹ У літописах натрапляємо на назви «Роусь», «Роускає земла», «роускыє князи», однак задля точності викладу краще використовувати термін «Русь-Україна».

² Про поділ на ці частини див.: [12, с. 51]. Дослідники намагалися ділити пам'ятку на дрібніші сегменти, вирізняючи політичні тенденції й літературні особливості тексту. Див., напр.: [7; 10, с. LXXV; 13]. З погляду мови чітко розрізняються тільки ГЛ та ВЛ і з певністю можна казати про цих двох авторів [6, с. 26—27, 564; 14—17].

³ Це варто робити, адже й слово «князь» літописці вживали так само непослідовно — певного правителя могли йменувати, напр., Ізяславом, Ізяславом Мстиславичем, князем Ізяславом, Ізяславом князем.

⁴ За стандартним переліком років «від створення світу» на роки від Різдва Христового. Реально — від кінця 1253 р. Для спрощення викладу всі дати подано за Іпат., хоча його хронологія й пізня.

⁵ У той час як «безбожні» галицькі бояри Молибоговичі збиралися своїх правителів просто в домівці «огнемь зажещи», князеві Василькові спало на думку влаштувати жартливий турнір, унаслідок чого заколотники злякалися, що їхні плани викрито, та втекли. Див.: «...млѣтвомуу . бѣоу . вложивашю /Хл.: вложившю/ во срѣце Василькоу . изиити вонъ .

«князем». Під 1255 р. у промовах його недругів бачимо «Данило князь» [9, стп. 829:23]; під 1259 р. у сюжеті про заснування Холма з перестановкою — «кнѣзь Данило» [9, стп. 843:8]. Від середини стовпчика 848 на незакінченій репліці Данила ГЛ уривається та з 6769 (1261) р. починається ВЛ, де анахронізмів чимало. Під 1261—1264 рр. чотири рази натрапляємо на «князь» у повідомленні про весілля в родині Данилового брата Василька і звістках про «другий прихід» татар на чолі з Бурундаєм [9, стп. 848, 849 (двічі), 850]. Далі сім разів «король» фігурує в епізоді про «сагагъ»⁶ [9, стп. 857]. Знову повернення до «князь» у двох звістках — про з'їзд у Тернаві польських і руських володарів та литовського Войшелка [9, стп. 857—858, 859]. Нарешті «король» і «король Данило князь» у некролозі Данила [9, стп. 862]. У повідомленнях 1284—1291 рр. маємо «великий князь» під 6792 (1284) р. [9, стп. 895] і шість прикладів зі словами «король» чи «королеві», якщо йдеться про синів Данила, Мстислава та Лева⁷, від 6796 (1288) по 6799 (1291) рр. [9, стп. 912, 913, 928, 932, 933, 935].

Почнімо з ВЛ. Строката картина цієї частини літопису виявляє записи різного часу: з князювання Василька Романовича (Іпат. 1261—1271 рр.), його сина Володимира Васильковича (1272—1288 рр.), Данилового сина Мстислава (1288 — початок 1290-х рр.), до яких додано некрологи двох пінських князів (1292 р.). Реально ВЛ творили, ймовірно, два книжники, але в основі роботи лежали в тому числі ранні записи. Ми будемо писати про «літописця Мстислава Даниловича», якого вважають також «редактором», котрий пройшовся текстом ГЛ та решти ВЛ⁸. Принаймні два записи зі словами «Данило князь» не належать до руки «редактора». Блок із чотирьох згадок «князя» Данила в літописі Василька починається з опису присутніх на весіллі доньки останнього, Іпат. 1261 р.: «башеть же тогда братъ Василковъ Данило князь со убѣима снѣма своима» [9, стп. 848]. Розкри-

и убнажившоу мѣчь . своі играал на слоугоу королева . иномоу похвативши щить играючи» («Милостивий Бог уклав у серце Василькові вийти надвір, і жартома (“играє”) вийняти з піхов меча проти слуги короля, той жартома (“играючи”) підхопив щита») [9, стп. 762]. При цьому винятково у ГЛ трапляються слова «изити» (45 прикладів проти 0 у ВЛ), «обнажити» (4/0), «играти» (3/0; пор. «игра» 5/0). «Обнажити» використовується завжди у сполученні зі словом «мечъ» (4/0), загалом «мечъ» ГЛ 12 (ВЛ 1). Отже йдеться про автора ГЛ, котрий описував події у внутрішньому колі Данила. Завершуючи оповідь книжник писав, що пізніше один із пробачених заколотників під час пирування «лице зали емоу (Данилові — Т. В.) чашею» та сподівався, що «иногда же . да бѣ имъ возомъздить» («іншим разом хай же Бог їм віддасть») [9, стп. 763]. «Иногда» 7 у ГЛ проти 0 у ВЛ.

⁶ Про це тюркське слово докл. див. у прим. 25.

⁷ Щодо нього в давньоруських джерелах збереглася одна звістка про «сина королева», причому Лева позначено як брата Мстислава («Левъ князь браѣ Мъстиславѣ»), що видає руку літописця Мстислава Даниловича. Однак, як відзначив М. Волошук, латинську формулу «*filius regis Danielis*» неодноразово використовували в канцелярії Лева Даниловича в дипломатичному листуванні кінця XIII — початку XIV ст. [18, с. 26]. Це, своєю чергою, не дозволяє пов'язувати вираз «сынъ королеві» суто з діяльністю літописця Мстислава, всупереч [6, с. 49].

⁸ Іноді «редактором» вважають писця з Пінської землі.

ває зміст виразу «со вбѣима снѣма» («з обома синами») запис про з'їзд у Тернаві 1262 р.: «снимашасл... Данило князь со вбѣима снѣома своима . со Лвомъ . и со Шварномъ» [9, стп. 857—858]. З нього довідуємося, що йдеться про Лева та Шварна — при цьому мовлено так, ніби Мстислава взагалі не існує. ВЛ в описі князювання Василька справді останнього не згадує, перше таке повідомлення припадає на початок правління Володимира Васильковича [9, стп. 870]. Книжник Мстислава Даниловича навряд чи міг бути дотичним до тексту, де повністю знехтувано його патроном; останньому пінському писцю не було потреби викреслювати Мстислава. Отже повернення до титулу «князь» у ВЛ двічі спровоковане невідредагованими записами часу Василька. Вірогідно, найменування Данила «великим князем»⁹ також належить до раннього шару, оскільки його вміщено у серії лапідарних звісток зі ввідними словами «Тое же зимы», «Въ то же лѣто». Судячи зі змісту та характеру тексту, книжник, не обробляючи або слабко обробляючи, використав матеріали Юрія Львовича чи Лева Даниловича. Наприкінці «король» і «королевь» маємо у включеній у ВЛ грамоті Мстислава та літописних повідомленнях [9, стп. 912, 913, 928, 932, 933, 935], тому припускали, що саме «редактор» доповнював усі літописні тексти ВЛ. Йому приписують вставки з цими словами в 1261 й 1264 рр. [6, с. 48—50, 389—394, 575—577], хоча чітко довести це не вдається через те, що мовно початок і закінчення ВЛ слабко вирізняються. В цілому у ВЛ анахронічне позначення короля Данила «князем» указує на авторів, котрі працювали раніше за «редактора»¹⁰, причому йдеться про двох різних книжників: під 1261—1262 рр. скопійовано записи про князювання Василька Романовича, а під 1284 р. — матеріали про Лева Даниловича та Юрія Львовича.

Кому атрибутувати найменування Данила королем у ГЛ, а також анахронічне «князь» після коронації (Іпат. 1255—1260 рр.), враховуючи, що на цій ділянці

⁹ «Оу Юрьѣ князѣ оу Лвовича . оумре снѣ именемъ Михаило ... (його тіло поклали — Т. В.) во цркви . снѣѣ бѣѣ в Холмѣ . юже бѣ создалъ . прадѣѣѣ его великии князь . Данило снѣ Романовъ» [9, стп. 895].

¹⁰ Додам, що в ГЛ та ВЛ, за одним винятком, не використовуються складні титули, як у нащадків Данила. На титули «король і князь» в Юрія I (Юрія Львовича) та под. звернув мою увагу М. Волощук під час обговорення цієї статті, за що я йому щиро вдячна. Однак у ГЛ і ВЛ бачимо або «король», або «князь» у серії з кількох десятків повідомлень. Єдиний виняток — у некролозі Данила, де, втім, контаміновані кілька джерел. Використано запозичення з літописів [6, с. 577 та ін.], у тому числі з Київського зводу під 1149 р., про Володимирка Галицького [9, стп. 391]: «*добрыи бо князь Володимиръ . братолюбиемъ свѣтаса . миролюбиемъ величаеаса*». Пор. некролог Данилові [9, стп. 862]: «се же король Данило князь . добрыи хоробрыи . и моудрыи . иже созда городы многи . и цркви постави . и оукраси ѣ разноличными красотами . башеть бо *братолюбиемъ свѣтаса* /Хл.: свѣтасл./». Вираз «король ... князь» можна пояснювати у два способи. Якщо вважати, що вся звістка про Данила вписана «редактором», то від себе він уписав «король Данило», а титул «князь» увійшов у складі запозиченої цитати. Якщо вважати (як М. Грушевський), що початково ВЛ містив коротке повідомлення про тяжку хворобу і смерть Данила, а пізнішою рукою додано книжні похвали [19, с. 171], тоді «князь» могло стояти в початковій короткій звістці. Втім збережений текст ГВЛ про хворобу відсилає лише до «короля»: «король башеть... впаль в болеть великоу» [9, стп. 862].

простежуються характерні риси автора ГЛ і немає слідів вставок із «волинськими» характеристиками?

Тут доцільно зробити відступ щодо характерної мови ГЛ і ВЛ. Думка, що галицька частина піддавалася масованому редагуванню наприкінці тексту, від чого межі поміж обома складовими Галицько-Волинського літопису «розмивалися», спирається на двох «китів».

1. Попри те, що ГЛ закінчився з останніми словами статті 1260 р., очевидні хронографічні запозичення в ньому продовжуються до 1265 р. [9, стп. 848:19, 863:13-21]. При цьому ГВЛ поділяється на «галицьку» частину, де маємо запозичення з хронік Георгія Амартола, Іоанна Малали, «Александрії» та «Історії Іудейської війни» Йосифа Флавія або якогось хронографа, що об'єднував названі тексти, та «волинську» частину, де хронографічні запозичення відсутні. Тут нібито маємо лише фрагменти «вторинного використання», тобто переказ того, що «волинський» автор знайшов, читаючи «галицького».

2. Чіткої межі поміж статтями 1260 (закінчення ГЛ) та 1261 р. (початок ВЛ) не існує. За словами О. Толочка, слід мовити «не про різкий рубіж, ... а про довгу перехідну зону» [6, с. 26]. Головною характерною рисою, яка підпирає це твердження, обрано давальний самостійний або *dativus absolutus* (*dat. abs.*). Ця книжна форма (дієприкметники в дативі, пов'язані з іменником, котрий має інший суб'єкт, аніж підмет) відзначена аномальною частотою використання у ГЛ¹¹. Як пише О. Толочко, «частотність ДА (тобто *dat. abs.*; курсив мій — Т. В.) *послідовно знижується*, починаючи зі стовпчика 815» [6, с. 26; 9, с. 815].

Щодо пункту 1. Така оцінка виходила з даних, наведених у статті О. Орлова 1926 р., де він заперечував можливість самостійного використання хронографічних текстів творцем ВЛ [20, с. 110, 116, 119]. За століття цитування цієї публікації дослідники звикли до висловлених у ній ідей, і лише нещодавно авторці цих рядків удалося, детально порівнюючи літописи та хронографію, спростувати тезу про «вторинне використання». Доведено, що ВЛ самостійно звертався до «Історії...» Флавія [21, с. 444—445; 22, с. 276, 285—286]¹². У 1217—1218 рр. я так і не наважилася зробити очевидний висновок, що хронографічні тексти були доступні кільком книжникам другої половини XIII ст., тобто в Галицькій і Волинській землях послуговувалися творами Амартола, Малали, Флавія під окремими обкладинками або у складі збірника-хронографа. Зараз виправляю цю свою помилку.

Щодо пункту 2. О. Толочко, стверджуючи про відсутність «різкого рубежу» й наявність «довгої перехідної зони», зіперся на застарілі дані статті Д. Чижевського 1953 р. [23]. Якби їх було перевірено, з'ясувалося б, що на десяток стовпчи-

¹¹ За підрахунками І. Юр'євої, «дієприкметників, що входять у давальний самостійний, у галицькій частині 720 (з 26 000 словоформ), тобто бл. 2,8 % від усіх слів. У волинській частині їх 103 (з 13 000 словоформ) — бл. 0,8 %» [17, с. 139—140]. З обрахунків випливає, що *dat. abs.* з'являється у ГЛ у 7 разів частіше, ніж у Київському літописному зводі, у 4,7 рази більше за суздальські літописи й у 3,5 рази частіше за ВЛ (2,8 : 0,8 = 3,5).

¹² Див. також [6, с. 20, 22], утім без покликань на мої статті, що однак не робить О. Толочка автором розробки.

ків (815—824) припадає, за моїми підрахунками, спад у використанні *dat. abs.* у ГЛ, у сумі прикладів: 27, але на 825—834 — підйом, у сумі: 63. У прикінцевих десяти стовпчиках ГЛ (839—848) число прикладів вкладається в нижню межу середніх показників з *dat. abs.* — 38¹³. Натомість відразу з початком ВЛ частота різко обвалюється — 9¹⁴. $38 : 9 = 4,2$. Це близько до підрахунків, зроблених на матеріалі всього літопису, з яких частота прикладів з *dat. abs.* у ГЛ вища за ВЛ у 3,5 рази¹⁵. Тобто вживання *dat. abs.* стає у 4 рази нижчим одразу з початком ВЛ. Текстуальні факти вказують, усупереч оцінкам О. Толочка, саме на «різкий рубіж» між ГЛ і ВЛ. На додачу існує ціла низка лексем та словоформ, які не просто робляться менш частими у ВЛ, а взагалі зникають, що, знов-таки, свідчить про рубіж¹⁶.

Утім повернімося до «князя» й «короля». Доказів щодо відчутного втручання автора ВЛ у ГЛ немає, однак невеличкі спроби редагування на 1—2 слова виключати не можна. Тож для дослідників відкриті кілька сценаріїв. Нещодавно було висловлено припущення, що всі згадки «короля» Данила у ГЛ зроблено тією ж «редакторською» рукою, що й у ВЛ, адже його не названо королем в описі коронації; характер прижиттєвих повідомлень нібито вказує на введення цього титулу в дописаних чи переміщених «редактором» фрагментах; літописець Мстислава Даниловича поставив собі за завдання зробити відповідні «вставки», тому що його патрон намагався вивищитися, підкреслюючи «королівське походження» [6, с. 49, 476—484, 485, 560—562].

Слід зазначити, жоден із висунутих аргументів на користь гіпотези про «редактора» не має переконливої доказової сили. Наприклад, щодо коронації: йдеться про перехідний стан, правитель набуває статусу «короля» лише по завершенні церемонії. У ГЛ значну частину цього наративу складають відмови Данила прийняти королівські регалії й умовляння визнати титул [9, стп. 826:3-8, 826:19-28, 827:3-14]. Із прикінцевих ремарок, що він нарешті погодився на королівський вінець «від Бога» в Дорогочині, йдучи на «воину» [9, стп. 827:14-16], розуміємо, що коронація відбулася, і вже через чотири рядки в описі походу натрапляємо на запис «король Данило» [9, стп. 827:20].

У подальших міркуваннях виходимо з того, що ГЛ і ВЛ — твори, написані різними авторами. Цей факт не можна ігнорувати, оскільки мова текстів помітно відрізняється. Першу частину написано раніше за другу; після 1260 р. записи автора ГЛ раптово припиняються. Редагування передбачає прочитання; останній

¹³ Стп. 839 — 6 прикладів (839:10, 839:11, 839:24, 839:26, 839:27, 839:28); 840 — 4 (840:9, 840:23, 840:24, 840:26); 841 — 4 (841:7, 841:11, 841:14, 841:24); 842 — 11 (842:1, 842:2, 842:3 двічі, 842:5, 842:7, 842:8, 842:10, 842:17, 842:19, 842:21); 843 — 1 (843:3); 844 — 1 (844:8); 845 — 0; 846 — 3 (846:9, 846:19, 846:20); 847 — 4 (847:5, 847:9, 847:26, 847:27); частина 848 — 4 (848:1, 848:8, 848:10, 848:12); у сумі 38.

¹⁴ Початок ВЛ: частина стп. 848 — 2 (848:19, 848:28); 849 — 0; 850 — 2 (850:1, 850:4); 851 — 1 (851:3); 852 — 2 (852:21, 852:22); 853 — 0; 854 — 1 (854:21); 855 — 1 (855:1); 856 — 0; 857 — 0; у сумі 9.

¹⁵ Див. прим. 11.

¹⁶ Ця тема варта спеціального дослідження.

літописець мав читати попередників та, отже, відбувся вплив від раннього тексту на пізній. За таких умов непотрібно шукати єдиний механізм для появи титулу «король» у різних частинах. Радше спочатку склався певний слововжиток, а згодом «редактор» міг використовувати засвоєні норми. Отже всі або більша частина прикладів із найменуванням Данила «королем» належать до оригінального тексту ГЛ. Погляньмо ближче на список подібних згадок.

1) На початку походу (Іпат. 1255 р.) увійшов у землю ятвягів: «*королеви же и*¹⁷ *Данилоу . прише^ашоу на землю . Ѧтвѣзьскоую*» [9, стп. 827:20-21].

2) Біля засіки в лісі Лев Данилович убиває ватажка ятвягів Стекинта, захоплюючи його володіння: «*Данилоу же королеви . ставшоу в домоу . Стѣкинтовѣ*» [9, стп. 828].

3) Лев приносить зброю ворогів до батька, той радіє звитязі сина: «*ѡцѣ же его королеви в радости бывши велицѣ*» [9, стп. 828].

4) Віддає наказ плондрувати так, що на тому місці досі пустка: «*Данило король . повелѣ воевати . землю Ѧтвѣзьскоую*» [9, стп. 828].

5) Повертає додому: «*Данилоу же королеви . идоушоу емоу . по езероу и видѣ... гра^а... ѡтоуда же приде в домѣ свои*» [9, стп. 828].

6) Відсилає Лева підкорити Бакоту: «*и бы^е паки Бакота . королева ѡцѣ его*» [9, стп. 829].

7) Характеристика дворушника Андрія з Кременця: «*Андрѣви же на двое боудоушоу . ѡвогда взывающоуся королевѣ есмѣ . ѡвогда же татарськимѣ*» [9, стп. 829].

8) Литовський князь Войшелк, ставши ченцем, намагається здійснити прощу на Святу Гору: «*и найде емоу король поуть . оу корола Оугорьского*» [9, стп. 831].

9) Нарада воєначальників у другому поході на ятвягів (1256 р.): «*рѣша мोजи браньнии . ты еси король голова всимѣ полкомѣ*» [9, стп. 831].

10) Розмова з сином Левом: «*рече король . емоу боуди тако*» [9, стп. 832].

11) Допитують ятвязького «язика»: «*король же оупроси его*» [9, стп. 832].

12) Розпорядження «дворському» вступити з полком у битву: «*слышавѣ король . посла ѡтрока Андрѣѣ . рекши дворському...*» [9, стп. 832].

13) Перемога в бою: «*и бы^е мл^еть велика надѣ королемѣ*» [9, стп. 833].

14) Плани розвинути успіх: «*хотѣцю же королеви далече гонити по нихѣ*» [9, стп. 833].

15) Докори «дворському», що запізнився вступити в бій: «*Данилоу же королеви рекшоу емоу*» [9, стп. 834].

16) Переможених ятвягів беруть у полон: «*король и Левѣ . изоима колодники . и возвратисѣ*¹⁸» [9, стп. 834].

17) Уся Польща мусить довідатися, що «дань платили соуть . Ѧтвѣзи же королеви Данилоу» [9, стп. 835].

¹⁷ Іпат. «и» вискоблене, так Хл. Читання розбирається нижче.

¹⁸ Замість двоїни в дієсловах однина, можна припускати редагування або помилку писців. В останньому разі могли бути недописані виносні в дієсловах, редактор же міг додати слово «король» чи «Левѣ».

18) Відправляючи військо до татарського воєначальника Бурундая, щоб спільно діяти проти литовців (1260 р.), «Данило король» просить заступництва у «Съпаса» (Спасителя) з обітницею «оукрашениемъ . оукрасити» його [9, стп. 847].

19) «Данило король . ѿхавъ вѣд Волковыескъ» [9, стп. 847], заарештувавши тестя свого сина Романа — Гліба¹⁹.

20) Планує похід під Гродно, проте отримано звістку, що татари знаходяться в Ятвязькій землі: «быѣ вѣсть из лховъ . оу корола Данила» [9, стп. 847].

21) Збирає провіант для війська: «вдасть же Данило король . брашна воємъ» [9, стп. 848].

Використання *dat. abs.* іде по верхній межі покажчиків, тобто не підпадає під стиль ВЛ²⁰. Спочатку літописець ніби підкреслює новий статус і вживає «король» регулярно поряд з іменем, далі може з'являтися тільки ім'я, без титулу (нерегулярний ужиток більш звичний для літописців).

Важливе перше читання «королеви же и Данилоу». Як показав Д. Сичинава, воно має перекладатися як «королю, котрий Данило»²¹. Подібні до нього у ГЛ зустрічаються на початку цієї частини літопису, а також у хронологічних обрахунках, де згадано «алоумпиады» (олімпіади), «високост» та ін., які не вважають редагованими. Пор.: «Володимеръ и /Хлебниковський літописний список (Хл.): проп./ Мономахъ»; «Андрѣи же и король»; «Доброслав же... и Соудьичъ»; «римьскы же висикостомъ . æкоже Євсѣвви и Памьфильво /Хл.: па^мфилово/... (та ін.) хронографи списаша» [9, стп. 716:11, 721:25, 789:14, 820:14-16]. Сказане означає, що вираз належить авторові ГЛ, не редакторів.

Анахронічне після коронації найменування Данила «князем» у ГЛ не містить ознак «ранньої руки». В обох випадках ідеться про пригадування попередніх подій. У сюжеті нападу на Галич князя Ізяслава та перемоги над ним Дани-

¹⁹ Чи був Гліб Волковийський замішаний у змові проти зятя, чи його захопили через якесь непорозуміння, неясно.

²⁰ Стп. 827 — 10 прикладів (827:4 не хотащоу, 11 хоулащимъ, 13 хотащоу, 16 идоущоу, 20 пришедшоу, 21 воевавшоу, 25 вытекъшимъ, 27 сосѣдошоу, 28 бьющюса, 28 видившимъ); 828 — 10 (828:3 оубодшемоу, 4 не могоущу, 9 ставшоу, 12 бывши, 14 приѿхавшоу, 14 вбѣщевающимса, 15 исполнившимса, 16 наченшимъ, 21 идоущоу, 21 пошедшоу); 829 — 8 (829:1 бывшоу, 7 вѣрноу быти, 8 приѿхавшим, 12 боудоущоу, 12 звывающюса, 14 держашоу, 16 рекшоу, 17 возьѣрившимса); 831 — 1 (838:10 младоу соущоу); 832 — 7 (832:3 ѿдоущоу, 14 рекъшоу, 20 рекшоу, 22 молодоу соущоу, 23 рекшоу, 25 гоньзновшоу, 26 вороужившимса); 833 — 12 (833:1 тосноущаса, 1 видившимъ, 4 бывшимъ, 6 належащима, 7 вѣргъшим, 9 стрѣлающимъ, 10 не бывшимъ, 10 приѿбѣгъшимъ, 11 сматшимса, 11 приѿбѣгъшимъ, 12 летѣвшимъ, 21 хотащоу); 834 — 6 (834:2 летащоу, 4 важюще, 5 ведоущоу, 6 рекшоу, 8 вѣвѣщавшоу, 12 срѣтъшимса).

²¹ Сичинава Д.В. Владимир и Мономах: отождествительные частицы на бересте и в летописи [доповідь на Меморіальній конференції до 90-річчя акад. А.А. Залізняка, 3 червня 2025 р., Москва; URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ob0jtpQaLH4>]. Я вдячна авторові за можливість ознайомитися з цими матеріалами, надісланими з Потсдамського університету. Вказаний вираз не був поміченим дослідником, однак укладається в його серію спостережень.

лового сина Романа (Іпат. 1255 р.) згадку «кнѣза» вміщено у прямій мові, коли співрозмовники Ізяслава відмовляють того від плану захопити місто: «како идеши в Галичъ . а Данило кнѣзь лють естъ . вже ѿиметь ти животь то кто та избавить» («...як відніме в тебе життя, то хто тебе врятує») [9, стп. 829:23]. Поклик на давні події такий: вороги Данила забігли «на комары» церкви [9, стп. 830:15], так само як роки тому (Іпат. 1219 р.) на галицький собор Св. Богородиці видерлись угорці [9, стп. 738:3; 24, с. 449, 455—459]. Оповідь про заснування Холма [9, стп. 842—843] виступає суцільним пригадуванням. Хоча її приєднано до опису пожежі у цьому місті (Іпат. 1259 р.), заснування й розбудова міста заторкує домонгольський час [9, стп. 777:13, 843:4-8].

Які в нас позитивні докази на користь гіпотези про «редактора» часу Мстислава Даниловича? Чи є фрази, про котрі можна стверджувати, що вони однозначно дописані або перероблені пізньою рукою? Такі шукали, наприклад, в останньому повідомленні ГЛ про «перший прихід» Бурундая на ці землі. На мою думку, безуспішно. У викладі подій (татарський воєначальник змушував Данила йти в похід на литовців, за брата поїхав Василько, коли татари повертаються, Данило висилає синів та племінника їм назустріч і посеред прямої мови ГЛ уривається) названо кілька пунктів маршруту головного героя, від Берестя до Мельника. Обітницю Данила Богу Спасителю з міста Мельник пропонувано вважати «переміщеною» із завершення оригінального тексту [6, с. 560]. Мовляв, її розташовано після провідів військ із Берестя на початку походу, а Мельник з'являється в останній третині тексту. Проте якщо шукати текстуальні «шви», передовсім слід припускати вставку згадки ікони з Мельника і займенників жіночого роду, адже вони розривають плавне поєднання «Съпасоу» із займенниками чоловічого роду «емоу» та «и» (його). Пор.: «и помоливса боу стмоу Спсоу . избавникоу <æже естъ икона . æже естъ в городѣ Мѣлицѣ . во цркви стоѣ . бѣѣ . и нынѣ стоить²² в велицѣ чѣти> вѣща емоу Данило король . оукрашениемъ . оукрасити и» [9, стп. 846—847]. Наближений до буквального переклад наочно показує надбудову, виділену значками < >: «Й помолився Богові святому Спасителю вибавителю, <котра є ікона, котра є у місті Мельник в церкві святої Богородиці і досі перебуває...>, пообіцяв йому король Данило прикрасою прикрасити його». «Король» потрапляє в початковий текст, аргумент щодо пізньої руки знімається. Пересувати фразу на завершення ГЛ не маємо права, адже останнє ніяк не пов'язане з обітницею. Ще одна цікава деталь — ікону «Спаса у пресвятій Богородиці» («Спса . прстоє бѣѣ») відзначено вище [9, стп. 844], де йдеться про ікони з Холма.

Далі припущення про редагування виникло через те, що текст некоректно поділений на речення [6, с. 561—562]. Див.: «потом же Данило король . ѣхавъ вѣз Волковыескъ . и Глѣба кнѣза²³ пославъ ѿ и держашеть и во чѣти . æко болма бо еха . ко Волковыскоу . || . лова æти ворога своево /Хл.: своего/ . Вышелка . и Тевти-

²² «...и нынѣ стоить» указує на хронологічну відстань від основного запису, що відзначено у [7, с. 128].

²³ Іпат. продубльовано: «и Глѣба кнѣза», Хл. повтору немає.

ла /Хл.: тевтивила/» («Після цього Данило король поїхав і захопив Волковиськ; князя Гліба, надіславши (своїх людей), заарештував та обходився з ним із повагою, оскільки переважно він поїхав до Волковиська || з метою захопити своїх ворогів Войшелка й Тевтивила»). Якщо ставити крапку після значка ||, смисл вислизатиме. Що стосується поєднання арешту й поваги, йшлося про не сторонню для Данила людину, тестя його сина. До речі, «държати» когось «въ чьсти» зустрічається винятково у ГЛ [9, стп. 783, 791, 847]. Варто пам'ятати, що автор цієї частини літопису зробив масу відступів тією ж мовою, що й головні розділи, та зовсім не відзначався послідовністю у хронології, забігаючи наперед і повертаючись назад.

У третьому прикладі фразу «вдасть же Данило король . брашна воємь . до досытка . и конемь ихъ» пропонувано вважати такою, що «розриває оповідь» [6, с. 562], однак у реальності автор повертається до незавершеного епізоду. Тут поєднано дві лінії: перша пов'язана із забезпеченням воїнів, друга — з дозорними. Коли Лев відзначає, що «воі» голодні («Лвови же рекшоу . аєко вои твоє . голодна есть /Хл.: суть/...»), відповідь спочатку уводить убік: «пошлемь сторожѣ . ко Визнѣ»²⁴, — натомість продовження «дав Данило король їжу» щільно пов'язане зі словами про голодних воїнів. Мова типова для ГЛ: «вѣдати» тут зустрічається 33 рази (у ВЛ 1), «брашно» — 2 (у ВЛ 0), «вои» — 79 (у ВЛ 3).

Так само немає позитивних доказів пізнього походження й в інших фрагментах із «королем». Утім коли існує вірогідність того, що книжник чи хтось із переписувачів міг замінити або ввести лише одне слово, подібні зміни неможливо відстежити методами текстології, ситуація складається пагова. Деякі висновки можна зробити, поєднуючи текстологію й логіку. ГЛ уривається раптово на тому, що Данило отримав звістку про татар і відправляв синів Лева, Шварна та племінника Володимира «геть» («вонъ»), мовлячи їм: «аще вы боудете оу мене . вамъ ездѣти в станъ к нимъ . аже /Хл.: аще/ ли азъ боудоу» («Якщо ви будете в мене, ви (маєте) їхати до них у табори, якщо ж я буду»), — після чого бачимо ремарку «минуло два роки» й починається ВЛ. Пов'язати обрив ГЛ із перестановками, як показано вище, не вдається. Схоже, літописець відклав свою роботу, сподіваючись довести оповідь до кінця іншим разом, але з якихось причин уже ніколи не повернувся до свого твору. Якби всі згадки «короля» Данила ввів редактор Мстислава Даниловича, котрий працював у 1290-х рр., він мав би виявляти більш-менш однакове ставлення до титулу, редагуючи як ГЛ, так і ВЛ. Байдужий книжник упереміш використовував би «король» та «князь», уважний — послідовно, а в нас не виходить ані те, ані інше, причому спостерігається доволі чітке розмежування по лінії ГЛ / ВЛ. Після коронації у ГЛ більше 20 разів у серії звісток про Данила вжито «король» і лише 2 — анахронічне «князь», причому анахронізми належать до перероблених фрагментів. Така статистика унеможливорює байдуже ставлення до титулу. Проте той, хто обробляв ВЛ 1261—1264 рр., легко пропустив 6 анахронізмів із шару записів Василька, ніби для нього було не так важливим підкрес-

²⁴ Далі «сторожѣ» розминулися («изминувшимсѧ») з татарами [9, стп. 848:12-13], тобто завданням розвідників було зафіксувати їх прихід.

лювати королівський статус Данила. Все ж, із деяких побічних даних, у дописаних вставках редактор працював зі словом «король».

Суперечності знімаються, якщо припустити, що називали Данила «королем» два книжники. Існують такі сценарії: перший — редактор Мстислава Даниловича доповнював ГЛ, спираючись на серію прижиттєвих згадок «короля». Тоді, мабуть, важать відмінності у слововжитку — «король» без імені проти «Данило король» / «король Данило». Потім у ВЛ редактор скопіював записи часу Василька (Іпат. 1261—1264 рр.), урівноважуючи виклад вставкою про «сайгат»²⁵,

²⁵ У 2000—2010-х рр. темою тлумачення тюркізму «сайгат» в Україні активно займався П. Толочко (див. його розвідки 2007 [25] і 2020 [6, с. 389—394] рр.). Судячи з праці 2007 р., зрозуміло, що він не був обізнаний із науковою літературою з цього питання. Так, єдине покликання [25, с. 359] зроблено на довідкове видання — словник М. Фасмера (пор.: [26, с. 545]), яким у цьому випадку краще не користуватися, адже відомий лінгвіст і славіст не знав доробку тюркологів (наприклад, П. Меліоранського, Ф. Корша; у 1967 р. О. Попов відзначив, що названих учених немає у списку літератури М. Фасмера [27]). У розвідці 2020 р. в П. Толочка з'явилось посилання [6, с. 390] лише на студію П. Меліоранського 1905 р. (існує також окремий відбиток 1906 р.) [28, с. 125—127; 29, с. 17—19]. Новіша література (напр.: [27, 30]) так і залишилася йому невідомою. У проблематиці походження тюрксько-слов'янських паралелей накопичилося чимало важливого матеріалу. Особливо цінна стаття А. Дибо 2001 р. про практику «дарів» [30]. Узагальнюючи новіші розробки, можна визначити, що сайгат — це «трофей, мисливський або воєнний, вид подарунка від гостя хазяїну, та від молодшого родича — старшим». Для давньоруських паралелей найзначнішим джерелом виступає так званий «Codex Sumanicus»; у давньоруську мову слово потрапило з половецької. Оскільки П. Толочко вирішив, що сайгат має тлумачитися як воєнна здобич — безвідносно до мисливства, а у статті 2007 р. — ще й безвідносно до подарунка, то він, напр., припускав, що перший із сайгатів у повідомленні 1246 р. за Іпат. у ГВЛ було віддано Васильком Данилові, а другий залишився у Василька [25, с. 357]. Але оскільки йдеться про «дар» від молодшого родича старшому, то Василько подарував сайгат своєму братові Данилові, а сам собі подарувати він не міг. Також хибним є припущення, що синонімом для слова «сайгат» виступає давньоруське «полонь» [25, с. 358]. Не можна прийняти й пізніше визначення 2020 р.: «контекстуально значення загадкового “сайгату” з'ясовується як частка воєнної здобичі, віддана переможцем у дар іншим суверенам, не обов'язково тим, хто брав участь у поході» [6, с. 390]. В такому трактуванні цілковито за межами залишаються сфера мисливства та звичаї, пов'язані із забиттям худоби (див. нижче у цитаті П. Меліоранського); у військовій сфері некоректно про «інших суверенів» і т. п. На сьогодні при тлумаченні слова «сайгат» можна скористатися або спеціальними працями тюркологів на предмет тюрксько-слов'янських запозичень (А. Дибо, П. Голден та ін.). Або ж орієнтуватися на давню статтю П. Меліоранського, котра для нефахівців у тюркологічній проблематиці досі не втратила свого значення (далі цит. за [29, с. 17—19], укр. переклад мій, курсив П. Меліоранського — *Т. В.*): «19. Сайгат. Іпат. 1174 та 1193 рр., а також незрідка пізніше в монгольський період... 1260... Ми не сумніваємося в тому, що слово запозичене з тюркської мови (в оригіналі за тодішніми стандартами “турецького языка”; далі: тюрк. — *Т. В.*), найвірогідніше з половецького діалекту. У тюрк. знаходимо... сауґат чи сауґа (прим. 1) зі значеннями: 1) дар, винагорода, подарунок, *гостинець (зокрема друзям після подорожі)*; подарунки ханам і вельможам; 2) платня, яку вояки надають писцям фуражем та грошима; 3) *збір, повинність на ко-*

а в некролозі Данила ще раз нагадуючи про королівський статус свого героя. Другий сценарій — всі згадки «короля» Данила на закінченні ГЛ належать авторові цієї частини літопису й певні напруження в тексті пояснюються переважно специфікою мови книжника. Тоді «король» і «Данило король» просто синоніми²⁶. Обидва сценарії передбачають, що спочатку у прижиттєвих записах виникає традиція найменування «королем».

Отже отримуємо двох книжників, котрі називали Данила після коронації «королем» — автор ГЛ, який довів виклад до 1260 р., та «редактор» і літописець Мстислава Даниловича 1290-х рр. А також двох інших, що віддавали перевагу найменуванню «князь» і «великий князь» — творців записів часу Василька Романовича (після 1261 р.), та некролога сину Юрія Львовича (1284 р.). В літописі Василька це сполучається з виразним відстороненням Данила від ролі головного героя, що зрозуміло, адже на це місце заступив сам Василько. «Князь» з'являється в коротких неемоційних записах, тому не несе ідеологічного навантаження, а свідчить про збереження звичного найменування. Поява титулу «король» у прижиттєвих записах після коронації пов'язана з оточенням Данила. Автор ГЛ, судячи з деталізації повідомлень, мав серед інформаторів когось із ближнього кола правителя. Ця традиція зберігалася в тому числі при дворі його молодшого сина Мстислава. Завдяки спільним зусиллям книжників Галицько-Волинський літопис залишається живим свідком паралельного існування старого й нового титулів.

ристь хана; збір із сільських жителів на користь службових подорожан; 4) (у киргизів) половина здобичі, що йде на користь хана під час “барантах” (взаємна покража худоби ворогуючими родами і племенами) та нападів».

Прим. 1: “Саўҗат” слід визнати множ. від “саўҗа”, притому утвореним у давній доорхонський час. Рештки давнього суфікса -г- для утворення множ. ми знаходимо, мабуть, в орхонському “таркат” (від “таркан”?) і можливо, в якутській... у монгольській цей суфікс добре відомий.

// с. 18. Звичаї, подібні передачі ханові частини здобичі, поширені до сьогодні серед різних тюркських племен. ...якщо на Алтаї хтось зустріне мисливця, котрий тільки-но вполював дичину..., то отримає частину цієї дичини; в башкирів особа, що допомагає чи навіть просто присутня під час забиття худоби, отримує шмат м'яса (подібно, до речі, можна сьогодні побачити й у деяких українських селах — Т. В.)... Цікавою є звістка про розподіл здобичі в монголів аль-Муфаддала (початок XIV ст.): усе набуте в підкорених татарами землях ділили на п'ять частин: дві віддавали великому ханові, дві — у військо та одна йшла дому Батиеву.

// с. 19 (про султана Бабур у XVI ст. — Т. В.): “Аби привернути до себе Балх, ми надіслали [туди] багато грошей і відправили нашим рідним, старшим та молодшим, котрі перебували [тоді] в Кабулі, ‘саўҗаты’ зі здобичі, що перепала нам під час взяття Мільвата (932 р. г.)”. Питання, на якому ґрунті трапився перехід дифтонга -аў- в -ай- (звідси сайґат, а не саугат, чи, як у М. Фасмера й П. Толочка [25, с. 358], совґат — Т. В.), залишаємо поки що відкритим».

²⁶ Схиляюсь до останнього (якщо згадати вжиток слова «князь», цей титул у літописах використовувався як з іменем, так і без нього: «князь Изславъ», чи лише «князь», чи «Изславъ» не свідчило про зміну руки).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Hrushevskiy, M. Istoriiia Ukrainy-Rusy: u 11 t., 12 kn. 3. Kyiv: Naukova dumka, 1993 [in Ukrainian].
[Грушевський М. Історія України-Руси: у 11 т., 12 кн. Т. 3. Київ: Наукова думка, 1993].
2. Hrushevskiy, M. Khronolohiia podii Halytsko-Volynskoho litopysu. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka*. Lviv, 1901. 41: 1-72 [in Ukrainian].
[Грушевський М. Хронологія подій Галицько-Волинського літопису. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Вип. 41. Львів, 1901. С. 1—72].
3. Isaievych, Ya. Do istorii tytulatury volodariv u Skhidnii Yevropi. *Kniazha doba: istoriia i kultura*. Lviv: In-t ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, 2008. 2: 3-29 [in Ukrainian].
[Ісаєвич Я. До історії титулатури володарів у Східній Європі. *Княжа доба: історія і культура*. Вип. 2. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. С. 3—29].
4. Dąbrowski, D. Daniel Romanowicz. Król Rusi (ok. 1201—1264): Biografia polityczna. Kraków: Avalon, 2012 [in Polish].
5. Chuhui, T. Koronatsiia Danyla Romanovycha: dyskysiini pytannia istoriografii. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu im. V.N. Karazina. Seriia Istoriiia Ukrainy. Ukrainoznavstvo: istorichni ta filosofski nauky*. 2007. 25: 6-17 [in Ukrainian].
[Чугуй Т. Коронація Данила Романовича: дискусійні питання історіографії. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Сер. Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки*. Вип. 25. Харків, 2007. С. 6—17].
6. Tolochko, O. (Ed.) Halytsko-Volynskiy litopys. Tekstolohiia. Kyiv: Akadempriodyka, 2020 [in Ukrainian].
[Галицько-Волинський літопис. Текстологія. Під ред. О. Толочка. Київ: Академперіодика, 2020].
7. Jusupović, A. The Chronicle of Halych-Volhynia and Historical Collections in Medieval Rus'. Leiden; Boston: Brill, 2022.
8. Zema, V. Skhidna polityka papu Inokentii IV i koronuvannia Danyla Romanovycha. *Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi*. 2021. 19-20: 13-51 [in Ukrainian].
[Зема В. Східна політика папи Інокентія IV і коронування Данила Романовича. *Україна в Центральній-Східній Європі*. Вип. 19-20. Київ, 2021. С. 13—51].
9. Ipatievskaiia letopis. *Polnoe sobranie russkikh letopisej*. 2. Moscow, 2001 [in Old Church Slavonic].
[Ипатьевская летопись. *Полное собрание русских летописей*. Т. 2. Москва, 2001].
10. Dąbrowski, D., Jusupović, A., Juriewa, I., Majorow, A. & Wiłkuł, T. (Eds.). Chronica Galiciano-Voliniana (Chronica Romanoviciana). *Monumenta Poloniae historica. Nova series*. XVI. Kraków; Warszawa: Polska Akademia Umiejętności, 2017 [in Polish, in Old Church Slavonic].
11. Uzhankov, A. Letopisets Daniila Galitskogo. *Germenevtika drevnerusskoi literatury*. 1. Moscow, 1989. 247-283 [in Russian].
[Ужанков А. Летописец Даниила Галицкого. *Герменевтика древнерусской литературы*. Вып. 1. Москва, 1989. С. 247—283].
12. Kostomarov, N. Lektsii po russkoi istorii. Chast 1: Istochniki russkoi istorii. St. Petersburg, 1861 [in Russian].
[Костомаров Н. Лекции по русской истории. Часть 1: Источники русской истории. Санкт-Петербург, 1861].
13. Kotliar, M. Halytsko-Volynskiy litopys. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy, 2002 [in Ukrainian].
[Котляр М. Галицько-Волинський літопис. Київ: Інститут історії України, 2002].
14. Hensiorskyi, A. Halytsko-Volynskiy litopys (leksychni, frazeolohichni ta stylistychni osoblyvosti). Kyiv: Vyd-vo AN URSR, 1961 [in Ukrainian].

- [Генсьорський А. Галицько-Волинський літопис (лексичні, фразеологічні та стилістичні особливості. Київ: Вид-во АН УРСР, 1961].
15. Worth, D. Linguistics and historiography. A problem of dating in the Galician-Volhynian Chronicle. *Indiana Slavic Studies*. 1963. 3: 173-185.
 16. Hristova, D. Major Textual Boundary of Linguistic Usage in the Galician-Volhynian Chronicle. *Russian History*. 2006. 33. 2-3-4: 313-331.
 17. Yurieva, I. Nekotoryie osobennosti sintaksisa, morfologii i leksiki tak nazyvaemoj Galitsko-Volynskoj letopisi. *Lingvisticheskoe istochnikovedenie i istoriia russkogo yazyka (2012—2013)*. Moscow, 2013. 135-151 [in Russian].
[Юрьева И. Некоторые особенности синтаксиса, морфологии и лексики так называемой Галицко-Волынской летописи. *Лингвистическое источниковедение и история русского языка (2012—2013)*. Москва, 2013. С. 135—151].
 18. Voloshchuk, M. Problema kil'kosti vizytiv Danyla Romanovycha in Tartaria: dzhereloznavchyi analiz uhorskoho dyploму vid 22 kvitnia 1244 r. *Drohychyn 1253: Mat. Mizh-nar. nauk. konf. z nahody 755-i richnytsi koronatsii Danyla Romanovycha*. Ivano-Frankivsk, 2008. 18-34 [in Ukrainian].
[Волощук М. Проблема кількості візитів Данила Романовича in Tartaria: джерелознавчий аналіз угорського диплому від 22 квітня 1244 р. *Дрогичинь 1253: Мат. Міжнар. наук. конф. з нагоди 755-ї річниці коронації Данила Романовича*. Івано-Франківськ, 2008. С. 18—34].
 19. Hrushevskiy, M. Istoriiia ukrainskoi literatury. 3. Kyiv: Lybid, 1993 [in Ukrainian].
[Грушевський М. Історія української літератури. Т. 3. Київ: Либідь, 1993].
 20. Orlov, A. K voprosu ob Iratevskoj letopisi. *Izvestiia Otdeleniia russkogo yazyka i slovesnosti*. Leningrad, 1926. 31: 93-126 [in Russian].
[Орлов А. К вопросу об Ипатьевской летописи. *Известия Отделения русского языка и словесности*. Т. 31. Ленинград, 1926. С. 93—126].
 21. Vil'kul, T. Slidamy khronohrafichnykh dzherel Halys'tsko-Volynskoho litopysu (Khronika Ioanna Malaly). *Ukraina v Tsentralno-Skhidnii Yevropi*. Kyiv, 2017. 17: 413-445 [in Ukrainian].
[Вілкул Т. Слідами хронографічних джерел Галицько-Волинського літопису (Хроніка Іоанна Малали). *Україна в Центрально-Східній Європі*. Вип. 17. Київ, 2017. С. 413—445].
 22. Vil'kul, T. Khronograficheskie zaimstvovaniia kak tekstologicheskij marker v Galitsko-Volynskoj letopisi. *Drevnejshie gosudarstva v Vostochnoj Evrope*. 2016. Moscow, 2018. 274-289 [in Russian].
[Вілкул Т. Хронографические заимствования как текстологический маркер в Галицко-Волынской летописи. *Древнейшие государства в Восточной Европе*. 2016. Москва, 2018. С. 274—289].
 23. Tschizewskij, D. Zum Stil der Galizisch-Volynishcen Chronik. *Südostforschungen*. 12. 1953. 79-109 [in German].
 24. Aristov, V. Yak ne khodyv na Halych kniaz Iziaslav u 1250 rokakh. *Academia. Terra Historiae: Studii na poshanu Valeriia Smoliiia: u 2-kh kn.* 2. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy, 2020. 447-462 [in Ukrainian].
[Арістов В. Як не ходив на Галич князь Ізяслав у 1250-х роках. *Academia. Terra Historiae: Студії на пошану Валерія Смоліїа: у 2-х кн. Кн. 2*. Київ: Інститут історії України, 2020. С. 447—462].
 25. Tolochko, P. O znachenii i proiskhozhdenii letopisnogo slova «saigat». *Ruthenica*. 2007. 6: 356-359 [in Russian].
[Толочко П. О значении и происхождении летописного слова «сайгат». *Ruthenica*. Т. 6. Київ, 2007. С. 356—359].
 26. Fasmer, M. Etimologicheskij slovar russkogo yazyka. 3. Moscow, 1987 [in Russian].
[Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Т. 3. Москва: Прогресс, 1987].
 27. Popov, A. O vozmozhnostiakh sovershenstvovaniia priiemov etimologicheskogo issledovaniia. *Etimologiiia 1967*. Moscow, 1969. 119-128 [in Russian].

- [Попов А. О возможностях совершенствования приёмов этимологического исследования. *Этимология* 1967. Москва, 1969. С. 119—128].
28. Melioranskij, P. Zaimstvovannyye vostochnyye slova v russkoy pismennosti domongolskogo vremeni. *Izvestiia Otdeleniia russkogo yazyka i slovesnosti*. St. Petersburg, 1905. 10, 4: 109-134 [in Russian].
[Мелиоранский П. Заимствованные восточные слова в русской письменности домонгольского времени. *Известия Отделения русского языка и словесности*. Т. 10, кн. 4. Санкт-Петербург, 1905. С. 109—134].
29. Melioranskij, P. Zaimstvovannyye vostochnyye slova v russkoy pismennosti domongolskogo vremeni [Otdelnyj ottisk IORYaS, 1906] [in Russian].
[Мелиоранский П. Заимствованные восточные слова в русской письменности домонгольского времени [отдельный оттиск ИОРЯС, 1906].
30. Dybo, A. Names of gift in Turkic languages. *Altaiskii yazyki i vostochnaia filologiya: pamiati E.R. Tenisheva*. Moscow, 2001. 478-498 [in English].
[Dybo, A. Names of gift in Turkic languages. *Алтайские языки и восточная филология: памяти Э.Р. Тенишева*. Москва, 2001. С. 478—498].
31. Holovko, O. Koronatsiia kniazia Danyla Romanovycha v konteksti ideolohichnoho zhyttia i mizhnarodnykh vidnosyn slovianstva Skhidnoi Yevropy. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. Ivana Ohienka. Istorychni nauky*. 2013. 23: 213-230 [in Ukrainian].
[Головко О. Коронація князя Данила Романовича в контексті ідеологічного життя і міжнародних відносин слов'янства Східної Європи. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Історичні науки*. Т. 23. Кам'янець-Подільський, 2013. С. 213—230].

Надійшла / Received 13.08.2025

Tetiana VILKUL

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Leading Research Fellow,
Department of History of Ukraine of the Middle Ages and Early Modern Times,
Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
tvilkul@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2737-8372>

“KING” AND “PRINCE” DANYLO IN THE GALICIAN-VOLHYNIAN CHRONICLE

The aim of this article is to determine which authors of the *Galician-Volhynian Chronicle* referred to Danylo (Daniel) Romanovych as “king” and “prince” after his coronation in 1253. The study employs **methods** of textual criticism and is based on the concept of systematic nature of texts. **The scholarly novelty** of this work comes from carefully comparing all available evidence and checking for proves that suggests whether the chronicle fragments are from an early or a later time. Special attention is paid to the linguistic boundary between the Galician chronicle and the Volhynian chronicle dated to 1260—1261. **Conclusions.** Two scribes referred to Danylo as “king”: the author of the Galician chronicle in entries from the time of his coronation up to the year 1260 (according to the chronology of the Hypatian Codex), and the chronicler of Mstyslav Danylovych in the late 1280s and early 1290s. Danylo is referred to as “prince” by the author of the entries of Vasylko Romanovych at the beginning of the Volhynian chronicle (1261—1262), as well as by a writer from the circle of Lev Danylovych (circa 1285). The title “prince” reflects the continuation of the traditional designation and does not imply any attempt to “de-mean” Danylo. The use of the title “king” in contemporary records is mainly due to personal loyalties. With high probability, this title was appreciated by Danylo himself and by his court.

Keywords: Old Rus', medieval titles, Galician (Halychian) and Volhynian principalities, medieval chronicles, 13th century.